

BOGUMIŁA CELER* – KALISZ

[Recenzja]: Ks. Walenty Śmigieński, *Wspomnienia z kulturkampfu 1875-1878*, oprac. Małgorzata Juda-Mieloch, Ostrów Wielkopolski: Republika Ostrowska 2018, ss. 223

W 2018 r. na rynku wydawniczym ukazała się czwarta edycja pamiętnika księdza Walentego Śmigieńskiego – budowniczego ostrowskiej fary. Wspomnienia po raz pierwszy wydano w Ostrowie w 1900 r. z okazji 25. lecia kapłaństwa nakładem autora. Książka wytłoczona została w drukarni J.B. Langiego w Gnieźnie. Co ciekawe, niewielkich rozmiarów publikację można było nabyć jedynie u autora, składając dowolną ofiarę na rzecz domu sierot. Następnie wspomnienia zostały przedrukowane w kilkunastu odcinkach w dodatku do „Orędownika Ostrowskiego i Odolanowskiego” w 1925 r. Przypuszcza się, że przedruk stanowił część kampanii formacyjnej przed Zjazdem Katolickim, który miał miejsce w tym samym roku w Ostrowie. Kolejne wydanie zainicjowane zostało w 1937 r., książka została opublikowana w skróconej wersji w formie bezpłatnego dodatku do „Przewodnika Katolickiego”. Wspomnienia – jak czytamy w nocie od wydawcy

są przejmująca, napisana z humorem, barwną opowieścią o heroicznym sprzeciwie Polaków – świeckich oraz duchownych – wobec germanizacyjnej i antykościelnej polityki kanclerza Ottona von Bismarcka. Ksiądz Śmigieński mianowany przez kardynała Mieczysława Halkę-Ledóchowskiego tajnym misjonarzem w parafii kotłowskiej, przedstawia swoje przeżycia, prowadząc czytelnika od obrazu nielegalnej pracy duszpasterskiej poprzez salon książąt Radziwiłłów, aż po szeroką perspektywę historyczną okresu kulturkampfu.

Podczas lektury książki razem z bohaterem odbywamy podróż drogami okolicznych miejscowości: Mikstatu, Przedborowa, Chynowej, Kaliszkowic, Biskupic, Strzyżewa, Antonina, Ostrowa. Interesująca dla miłośników historycznej epistolografii jest z pewnością zamieszczona w publikacji korespondencja księdza W. Śmigieńskiego z kardynałem M. Halką-Ledóchowskim.

---

* Bogumiła Celer – dr bibliologii i informatologii; pracownik Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu; e-mail: b.celer@interia.pl
ORCID 0000-0003-1617-5334

Urodzony 21 stycznia 1849 r. w Dolsku k. Śremu, po maturze w 1870 r. W. Śmigielski wstąpił do poznańskiego seminarium duchownego, skąd z powodu szerzącego się kulturkampfu został przeniesiony do seminarium w Gnieźnie. Święcenia kapłańskie przyjął 20 kwietnia 1875 r. w Pradze. Został skierowany do parafii w Chynowej, gdzie duszpasterzował jako tajny misjonarz. W 1877 r. znalazł się wśród pięciu polskich tajnych misjonarzy odznaczonych przez papieża Piusa IX; otrzymał też list gratulacyjny od kard. Ledóchowskiego. W 1878 r. został aresztowany przez żandarmerię na drodze do Kotłowa i przewieziony do Kępna. Od 1 grudnia 1878 r. do 18 czerwca 1879 r. odbywał karę w więzieniu w Ostrowie, skąd powrócił do pracy duszpasterskiej w parafii w Kotłowie. Od 1881 r. pracował w Cerekwicy. W 1886 r. został proboszczem w Mącznikach, a pięć lat później w Wolsztynie. W 1893 r. objął probostwo w Ostrowie Wielkopolskim. Był budowniczym ostrowskiej fary. Zmarł 3 marca 1906 r. i został pochowany na cmentarzu przy ul. Limanowskiego w Ostrowie.

Recenzowaną edycję otwiera słowo wstępne ks. Witolda Klimkiewicza¹ do wydania z 1937 r., w którym ksiądz wyjaśnia czytelnikom „Czym był kulturkampf?”. Warto przypomnieć, iż ks. W. Klimkiewicz był dobrze zapowiadającym się historykiem, niestety jego pracę duszpasterską i naukową przerwała II wojna światowa. Aresztowany w październiku 1939 r. w Poznaniu przez gestapo, został uwięziony w Kazimierzu Biskupim w powiecie konińskim. Przebywając tu do 1940 r., przeprowadzał mimo bardzo trudnych warunków więziennych korektę swej pracy habilitacyjnej. Od maja 1940 r. był więziony kolejno w obozach koncentracyjnych: w Mauthausen-Gusen i Dachau. Został zamordowany w komorze gazowej w 1942 r. w Dachau.

Wspomnienia ks. Śmigielskiego składają się z kilku części. Pierwszą stanowi słowo od autora, w którym duszpasterz wyznaje:

Wspomnienia moje spisane w 25 roku kapłaństwa (...), puszczam w świat li tylko na wyraźne życzenie przyjaciół moich i osób wysoko postawionych. (...) Ograniczyłem się na spisaniu tylko wypadków, które mnie dotyczyły, wierny tytułowi książeczki „Wspomnienia moje” sędzę przecież, że opis pracy mojej w parafii osieroconej wśród przeszkód i niebezpieczeństw jest wiernym obrazem we wszystkich osieroconych parafiach i charakteryzuje dostatecznie praktyczny przebieg walki kulturalnej w Wielkopolsce (s. 15).

Autor publikując książkę nadał jej ostatecznie tytuł *Wspomnienia z kulturkampfu*. Kolejne części zatytułowane zostały następująco: *Tło historyczne i rok 1875* (s. 17), *Rok 1876* (s. 49), *Rok 1877* (s. 87), *Rok 1878* (s. 143). Pamiętnik kończy krótki *Epilog* (s. 173), w którym kapłan sformułował duszpasterskie wezwanie, by trwać przy skarbach odebranych z rąk Boga. Wymienił wśród nich „wiarę, język i tę ziemię świętą”.

¹ Witold Klimkiewicz (1905-1942) ks. dr – historyk Kościoła, sekretarz generalny Katolickiego Związku Młodzieży w Polsce i redaktor poznańskiej prasy katolickiej, autor kilkutomowej, niedokończony biografii kard. M. Ledóchowskiego, absolwent gimnazjum w Ostrowie Wielkopolskim. Zob. *Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej t. 2*, pod red. D. Wańki, Kalisz 2003, s. 101.

Edycję *Wspomnień* z 2018 r. opracowała i przygotowała do druku Małgorzata Juda-Mieloch, doktor nauk humanistycznych, literaturoznawca oraz nauczyciel konsultant ds. przedmiotów ogólnokształcących. Od 2006 r. związana z Ostrowem Wielkopolskim, jest animatorką kultury, współpracująca z wieloma stowarzyszeniami na terenie miasta. Uehonorowana wyróżnieniem „Osobowość Ostrowskiej Kultury” ma na swoim koncie wiele publikacji naukowych, popularnonaukowych, czy też okolicznościowych. Zajął się redakcją recenzowanego wydawnictwa, przede wszystkim opracowaniem przypisów językowych i literackich, wyjaśniła znaczenia słów, głównie z zakresu terminologii kościelnej oraz archaizmów leksykalnych. W tekście uwspółcześiono ortografię i interpunkcję, drobne zmiany wprowadzono także we fleksji, składni i stylistyce. Zmiany dokładnie opisane zostały w nocie edytorskiej.

Wspomnienia z Kulturkampfu wyróżniają się wysokim poziomem edytorskim. Wydawca zadbał o bardzo bogaty aparat przypisów i objaśnień. Na uwagę zasługuje solidna twarda okładka oraz opracowanie typograficzne, którego podjął się Tomasz Mieloch. Na okładce wykorzystano fotografię kościoła w Kotłowie z połowy XIX w. zaczerpniętą z Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie. W opracowanie publikacji zaangażowanych było także kilka innych osób – w przypisy historyczne zaopatrzył ją prof. dr hab. Jerzy Pietrzak, natomiast tłumaczeniami tekstów niemieckich i łacińskich zajęli się: ks. prał. Alfred Mąka i Adam Ćwiklak.

Książkę uzupełnia interesujący tekst opracowany przez M. Judę-Mieloch zatytułowany *Szlachetna kontynuacja. O „Moich wspomnieniach z walki kulturalnej” ks. Stanisława Wiśniewskiego*. Ks. Wiśniewski był następcą ks. Śmigielskiego w ostrowskiej parafii. W 1912 r. wydał pamiętnik, który jak pisze autorka „wprost wskazuje na swą zależność od *Wspomnień z kulturkampfu* (...). Jest także świadectwem uznania dzieła poprzednika”. W dalszej części M. Juda-Mieloch przytacza fragment pamiętnika ks. Wiśniewskiego.

Nowością w wydaniu z 2018 r. jest także kalendarium biograficzne autora wspomnień oraz tekst poświęcony ks. Śmigielskiemu opracowany przez ks. Adama Kraska. Wymienionych zostało w nim wiele zasług ostrowskiego kapłana, choć czytamy także: „pomimo tylu niezaprzeczalnych zasług był postacią kontrowersyjną.” (s. 180).

Wydawca zamieścił również w recenzowanej publikacji *Wskazówki bibliograficzne* polecając zainteresowanemu tematyką czytelnikowi kilka dodatkowych pozycji. Książkę zaopatrzone w starannie dobrany materiał ikonograficzny, w którym odnajdziemy m.in. mapę okolic, do których odnoszą się wspomnienia kapłana, okładki lub pierwsze strony poprzednich wydań, portrety ks. Śmigielskiego, kardynała M. Halki-Ledóchowskiego, papieża Piusa IX, księcia Ferdynanda Radziwiłła, ks. Edmunda Radziwiłła, czy ks. Jana Koźmiana.

Książka została przygotowana przez Wydawnictwo Republika Ostrowska we współpracy z ostrowską parafią pw. św. Stanisława, Biskupa i Męczennika przy wsparciu finansowym Powiatu Ostrowskiego. Wydawnictwo Republika Ostrowska działa na lokalnym rynku od kilkunastu lat i stara się publikować to, „czego brakuje na rynku wydawniczym, rzeczy wyjątkowe” – jak deklaruje właściciel Tomasz Mieloch. Nakładem wydawnictwa ukazały się m.in. takie publikacje

o charakterze wspomnieniowym i biograficznym, jak: *Fala przeszłości. Pamiętnik księżnej Elżbiety Radziwiłłówny* (2014), *Apostoł wielkiej dobroci. Sługa Boży ksiądz Kazimierz Rolewski* (2014), A. Franc, *Czas młodości czasem wojny. Wspomnienia z Garstedt* (2016). Warto także dodać, że wydawnictwo zainicjowało zaplanowany na lata cykl tomików poetyckich zatytułowany *Biblioteka świętego Grzegorza z Nazjanzu*. W ramach cyklu publikowane są wybory wierszy współczesnych polskich poetów religijnych. Autorką koncepcji wydawniczej, wyboru, układu tekstów i wstępu do każdego zbioru jest M. Juda-Mieloch. W serii wyszły m.in. tomiki wierszy: Marka Czuku, Szymona Babuchowskiego, Krzysztofa Kuczkowskiego i Wojciecha Gawłowskiego. Dwa tomiki zostały nominowane do „Nagrody Poetyckiej im. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego za najlepszy tom roku – ORFEUSZ”. Konkurs organizuje Muzeum K. I. Gałczyńskiego w Praniu, a fundatorem Nagrody jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Kończąc recenzję oddać głos wypada redaktorce. W nocie edytorskiej M. Juda-Mieloch podkreśliła, że

choć książka jest niezwykle rozbudowaną edycją *Wspomnień z kulturkampfu*, nie rości sobie pretensji do statusu wydania krytycznego, zachowując charakter popularyzatorski (s. 187).

Recenzowana książka, jak zapowiedział podczas promocji ostrowski starosta, trafi do szkół prowadzonych przed powiat ostrowski i szkolnych bibliotek, „nie tylko w formie pisanej, ale także jako projekt edukacyjny”.